

TÜRK ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNİN ÖLÜME BAKIŞ AÇISI: ALTURİST VE MUTLU ÖLÜM OLGUSU

Dr. Öğr. Üyesi. Fazilet Ahu Özmen Akalın
ahuozmen@yeditepe.edu.tr
Orcid: 0000-0002-9382-3393

Öz: Dünyevi boyutunun yanından, ölüm ve ölüm kavramı sosyal bir olgu olarak da sosyal bilimlere girmiş ve özellikle 20.yüzyılda, sosyolojinin de önemli bir konusu haline gelmiştir. Sosyal ve siyasal çatışmalarla çevrili modern düzende, ölüm özellikle savaşlarla ilişkilendirilmiş, toplum ve toplumsal düzen üzerinde önemli bir etken olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Ölüm ve toplum, ölüm ve savaş arasındaki ilişki ölüm sosyolojisinin en temel konulardan birini oluşturmuş olup, halen üzerine önemli araştırmalar ve çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmada, Üniversite Türk gençliğinin bir yandan ölüm ve toplum arasındaki ilişkilere bakış açısı, diğer yandan, “alturizm” ve “mutlu ölüm” kavramlarına yaklaşımı ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ölüm, ölüm sosyolojisi, alturizm, mutlu ölüm, gençlik, kimlik, vatanseverlik, savaş

DEATH FROM THE POINT OF VIEW OF TURKISH UNIVERSITY YOUTH: THE FACT OF ALTRUISM AND GOOD DEATH

Abstract: Besides its mundane nature, death and the concept of death has also been considered as a social concept and became an important part of sociology especially in the 20th century. In the modern order which is surrounded by social and political conflicts, death has been linked heavily with wars, where it has been emphasized as an important factor of the society and the social order. The connection between death and the society as well as death and war has been two of the primary topics of sociology of death, and a subject of many important studies and research. In this article, the approach of Turkish youth to the relation between death and the society, and also to the concepts of altruism and good death, are studied in the frame of current conjuncture of Turkey.

Keywords: death, sociology of death, altruism, good death, youth, nationalism, identity, war

1. GİRİŞ

Toplumların gittikçe karmaşıklaştığı günümüzde, sosyolojik bir olgu olan ölümün çalışılması önemli bir hal almıştır. Başta teolojinin ve antropolojinin tartıştığı ölüm olgusu (Destenberg & Moulet, 2007, 81-91) sosyolojiye de sıçramış ve “ölüm sosyolojisi” ya da “ölümün sosyolojisi” başlıklı bir disiplin ortaya çıkmıştır (Clavandier, 2009; Sağır, 2017). Ölüm sosyolojisi, bundan böyle sosyolojinin bir alt dalından öteye gitmiş, otonom bir bilim dalı haline gelmeye başlamıştır.

Klasik ve çağdaş sosyoloji teorilerinin de yer verdiği ölüm kavramı, farklı özellikleri, işlevleri ve etkileri ile, toplumları daha derinden anlamaya ve analiz etmeye yarayan bir araç haline gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda, ölümün bir sosyal gerçek ve olgu olarak araştırılması toplumların yapı ve işleyişini anlamak açısından önem arz etmeye başlamış, konu ile ilgili araştırmaların ve çalışmaların sayısı gittikçe artış göstermektedir. Özellikle günümüzde toplumların maruz kaldıkları iç ve dış çatışmalar, ölüm ile birlikte ilişkilendirilen alturizm (özgecilik) gibi olguların sorgulanmasına sebep olabilmektedir. Örneğin, Emile Durkheim ve Zygmunt Bauman’ın da söylemlerinde belirttikleri gibi, özellikle savaş ve benzeri durumlarda vatana ve devlete olan bağlılığın kendini feda etme durumunu pekiştiren bir duygu olduğu iddia edilmektedir.

Ölüm sosyolojisi ile ilgili yapılan literatür taraması sonucunda, günümüz Türk gençliğinin ölüme bakış açısı ile alakalı herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmüş ve böyle bir araştırmanın yapılmasının ölüm sosyolojisine bir katkı sağlayabileceği hususu göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmanın özellikle alturist ve mutlu ölüm ekseninde ele alınmasının başlıca sebebi, Türk toplumunda sevgi uğruna kendini feda etme eyleminin, özellikle vatana duyulan sevgi ekseninde var olan bir durum olduğunun düşünülmesidir. Araştırmacılar, ancak sosyal entegrasyonu güçlü olan toplumlarda alturizmin var olduğunu savunmuş, Fransa gibi sosyal entegrasyonun ve kolektif bilincin güçlü olduğu toplumsal yapılarda, alturist davranışların toplumun önemli bir özelliği olduğunu vurgulamışlardır (Durkheim, 1892/2018; Moscovici, 2000). Türk toplumunun yardımsever, dayanışmacı ve sosyal entegrasyonu güçlü bir toplumsal model oluşturduğu varsayılırsa, alturist davranışın da Türk toplumunda var olduğu düşüncesi ağırlığını koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, üniversite gençleri üzerinden bu iddianın geçerliliğini sorgulamak, gençler arasında alturizme olan farklı bakış açılarını etkileyen etmenleri irdelemektir. Bu bağlamda, başta alturist ölüm olmak üzere, üniversite gençlerinin ölüme bakış açıları ve algılarının araştırıldığı bu çalışmanın ölüm ve gençlik sosyolojisine bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Alturizm ve alturist intihar ve ölüm eylemleri gibi davranışların toplumsal entegrasyonun güçlü olduğu toplumlarda boy gösterdiği hipotezi üzerinden, İstanbul’da yaşayan üniversite gençlerinin ölümü ve özellikle alturist ölümü nasıl tanımladıkları noktaları incelenecektir. Gençler için alturizm ve alturistik ölüm sosyal entegrasyon ve kolektif bilincin doğurduğu bir sosyal olgu mudur, yoksa ölüm içinde herhangi bir özgeci öge içermeyen, birey üzerinden tanımlanan bir olgu mudur? Gençler bu konuda bir fikir birliğine mi sahiptir, yoksa gençler arasında her iki görüş de var mıdır? Eğer var ise, gençlerin bu farklı iki görüşten birisine sahip olmalarını etkileyen olası faktörler nelerdir? Tüm bu sorulara cevap verebilmek için, kartopu yöntemini kullanılarak İstanbul’da çeşitli üniversitelerde okuyan 25 öğrenci ile görüşme sağlanmıştır. Deneklerin seçiminde üzerinde durulan başlıca kriter deneklerin alturizme olan farklı bakış açılarıdır. Bu seçimin üniversite gençleri arasında alturizm ile ilgili farklı görüşlerin oluşmasında etkili olan faktörlerin ortaya konulmasında yararlı olabileceği düşünülmektedir. Ortaya konulan hipotez ve sorular ekseninde, araştırmanın kurgusu, metodolojisi, bulguları ve bulguların değerlendirmesine değinmeden önce, ilk olarak ölüm sosyolojisinin literatürüne ve sosyoloji teorilerinin ölüme bakış açılarına, ardından alturizm ve alturist ölüm kavramlarına değinilmektedir.

2. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

2.1. Ölüm Sosyolojisinin Tarihçesi ve Kuramları

Ölüm sosyolojisinin literatürüne bakıldığında, başta Fransa olmak üzere, farklı ülkelerde de ölüm ile ilgili çalışmalar yapıldığı, ölüm ve toplum arasındaki ilişkilerin farklı perspektifler ekseninde ele alındığı görülmektedir. Ölümün farklı tanımlarının yanında, ölüm olgusunun sosyal hayatın içindeki yeri, ölümün ve ölümlerin bir toplumun hafızasındaki yeri ve önemi, sosyolojik teorilerin ölüme yaklaşımı, ölümün bir sosyal olgu olarak ortaya çıkması gibi konuların incelenmesi yapılmıştır. Tüm bu çalışmalar ve konuyla ilgili yürütülen araştırma çabaları, ölüm kavramını ve ölümün sosyolojisini

önemli bir noktaya getirmiş, toplumların yapısı ve kültürünü incelerken ölüm de etkin bir yer tutmaya başlamıştır.

İlk olarak ölüm olgusunun ilkel toplumlarda ele alındığı görülmektedir. Demograf Philippe Mouchez (1968), neolitik devrimden bu yana, ölümün farklı boyutları ve sonuçlarıyla, insanlığın inkâr edilemez bir gerçeği olduğundan bahsetmektedir. Özellikle geçmişte kötü hasat ve salgın hastalıklara bağlı olarak gerçekleşen ölümün, toplumlar geliştikçe, başka bir deyimle modernleştikçe, farklı sebeplere dayalı olarak devam ettiğini, ölümün insanlığın bir taraftan kabul etmesi, diğer taraftan ise, baş etmesi gerektiği bir gerçek olduğunu vurgulamıştır.

Robert Kastenbaum ve Ruth Aisenberg (1968), eserlerinde, ölümün temel özelliklerini şu şekilde sıralamışlardır: Ölüm göreceli bir kavramdır. Ölümü tanımlayış biçimi, ölüme karşı hissedilenler, ölüm karşısında verilen tepkiler, ölümün ritüelleri, zamana, bireye, mekâna ve toplumlara göre değişebilmektedir. Ölüm halen gelişim aşamasında olan bir olgudur. İdeal ya da en uygun ölüm anlayışını nelerin oluşturduğu ya da oluşturabileceği bilenmemektedir. Dolayısıyla, ölüm karmaşık ve anlaşılması çok güç bir olgudur.

Çeşitli çalışmalarda, ölümün sosyal olarak cereyan eden bir düşünce olduğu, ölüm ve ölmeye dayalı tutumların ve davranışların, ölümle ilgili düşüncelerin ve hatta hayallerin (Diligent, 1990, 2), ölüm korkusunun, ölümün yarattığı çeşitli duyguların, ölüm ritüellerinin, dinsel ve kültürel inançlardan, sosyolojik yapı ve değişimlerden etkilendiği söylenmektedir (Vernon, 1970; Morin, 1976; Jones, 2004; Kearls, 1989; Sidel 1996; Burcu ve Akalın, 2008, 31). Bu noktada, ölüm “sosyal bir olgu” olarak karşımıza çıkmakta, toplumların yapısını anlamak açısından ölümün sosyolojisini yapmak birer ihtiyaç olarak doğmaktadır¹ (Clavandier, 2009, 32-34).

Bu ihtiyaç sadece dünyada ölümler olduğu için değil, ölümün günümüz dünyasını anlamak için önemli bir etken oluşturduğu, insanların, ailelerin, toplumların “sonluluk” (finitude) ile kurdukları ilişkileri anlamak açısından da önemlidir. Ölümün sosyolojisini yapmak, yalnızca geçmişteki atalarımızı hatırlamak, onları saygıyla anmak için değil, toplumda zamanla oluşmuş olan sosyal bağlara bir anlam aşılacak için de önem teşkil etmektedir (Clavandier, 2009, 8).

Adem Sağır’ın (2009) da ifade ettiği gibi, ölümün toplumsallığı karşısında rasyonellik ya da pratiklere atfedilen dinselilik önemini kaybetmekte, teolojik çıkarımlar belirsizleşmeye başlamıştır: ölüm geride bıraktığı alanlar itibarıyla doğrudan toplumsal yapıyı ilgilendirmekte ve insanlarda çeşitli toplumsal davranışların oluşmasına sebep olmaktadır (20).

Diğer yandan, ölüm ile toplum ilişkisinin sosyal bilimlerde önemli bir yer tutmaya başlaması toplumsal düzenin belli faktörlere dayalı olarak değişmesi sonucunda da önem kazanmaya başlamış; özellikle günümüzde sosyal ve siyasal şiddete, ekonomik ve sosyal krizlere, savaşa bağlı olarak ölümün etkinliğini artırması sosyolojinin bu alana kaymasına neden olan sebepler arasında görülmektedir (Diligent, 88-89). İlkel, başka bir deyişle geleneksel toplumların yapısıyla ilgili olarak etkin olan ölüm fenomeni ve ölüm oranları, modern toplumlarda da farklı yapısal nedenlere bağlı olarak, değişkenlik göstermiş olsa da sosyal bir gerçek ve olgu olarak, varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Modernite ya da modern dönem, sosyal bilimler dünyası tarafından, genellikle bilimin ve mantıksallığın etkin olmaya başladığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni dönemde, din ve metafizik yerini bilime, başka bir deyişle pozitif düşünceye bırakmış, her toplumsal olay mantık çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır (Comte, 1830/2015). Ölümün anlamı da tanımı da diğer sosyal olgular gibi, değişikliğe uğramış; ölümün nedenleri insanda, insanın özünde ve mantığında aranmaya başlanmıştır. Zygmunt Bauman (2018) kitabında, modern toplumda ölümlüğü ve ölümü sorgulamış, insanlığın ölüm karşısında verdiği manasız çabasını, başarısızlığını, modern dünyanın korkutucu gerçekleri ekseninde ele almıştır.

Tüm bu çalışmaların yanında, ölüm/ölüm olgusunun öncelikle modern edebiyatta hayat bulduğu görülmektedir. Örneğin, ölüm, “güzel ölüm” olarak Lamartine’in eserlerinde hayat bulmuş; Albert Camus’nün “Mutlu Ölüm” eserinde, ölüm ne pahasına olursa olsun mutlu bir ölüm olmalıdır inancı

¹ G elle Clavandier’nin de belirttiği üzere, ölümlle ilgili çalışmalar çok eskiye dayanmaktadır. Özellikle 1880-1930 yılları arasında ölüm ile ilgili önemli antropolojik ve sosyolojik çalışmaların yapıldığını belirtmektedir. G elle Clavandier’ye göre, tüm bu çalışmaların ortak özelliği, ölümün karşısında toplumun varlığının ve dayanışmasının öneminin gösteriliyor olması; bir insan öldüğünde, bu ölümün yalnız bir ölüm olmadığı; topluluğun bütünleştirici ve dayanışmacı gücü ile ölümün baş edilebilir bir gerçeklik olduğunu vurguluyor olmasıdır. Tabii bu durum, bireyselleşen modern toplumlarda gittikçe etkisini yitirmiştir.

yankı bulmuştur. Zygmunt Bauman ise, kitabında, William Butler Yeats'ın bir şiirinde yazdığı "ölümü yaratanın insanın kendisi olduğunu" cümlesine atıfta bulunarak, ölümün insanın bir ürünü olduğunu vurgulamıştır (Bauman, 2018, 36). Modernite ile birlikte, ölümün "iyi/güzel" ve "kötü/çirkin" olarak ikiye ayrıldığı dikkat çekmiştir² (Sağır, 69). İyi/güzel ölüm, ölen kişinin yalnız olarak ölmediği, son nefesini verirken yanında sevdiği insanların olduğu ölüm biçimini yansıtırken (Clavandier, 172-177); kötü/çirkin ölüm ise, ölen kişinin yalnız, sevdiklerinden ve evinden uzak, bazen de o yalnızlığın verdiği ıstırap içinde ölmesi olarak yorumlanmaktadır.

Modern dönemde ölüm algısının "tekno-bilim perspektifi" üzerinden analiz edildiği de görülmektedir. Bu sayede, ölüm geleneksel algılanma biçiminden iyice uzaklaşmıştır (Sağır, 69). Ölüm teknolojinin ve bilimin gelişmesiyle boyut değiştirmiş, Ariès'in de ifade ettiği gibi, insanlar yalnız başlarına hastanelerde ölmeye başlamışlardır (Ariès, 1975, 1985a). Ölmekte olan kişinin çevresinden izole edilmesi ve kurumsal yapı tarafından yalnız ölmeye teşvik edilmesi, çevresiyle olan toplumsal bağların kopmasına sebep olurken, ölümün maneviyatını yitirmesine de bir başka sosyolojik gerçeği yansıtmaktadır. Geleneksel toplumsal düzende, sembolik ve manevi değeri olan ölüm, modern toplumsal yapıda, maneviyatını yitirerek, rasyonalize (aklıleştirilmiş) edilmiş bir ölüm haline gelmiştir³ (Sağır, 75). Artık, modern dönemde, ölümün nedenleri, ölümün işlevleri, ölümün önündeki eşitsizlik, ölümün sosyal ilişkilerdeki yeri, ölümün endüstrisi gibi konular konuşulmaya başlanmış, ölüm klasik sosyoloji teorilerinin de yerini bulmaya başlamıştır.

Sosyolojinin temel kuramları olarak bilinen yapısal-işlevselci kuram, çatışmacı kuram ve sembolik etkileşim kuramı, ölüm kavramı ve olgusunu sosyolojik olarak anlamamızda ve yorumlamamızda bize yön göstermektedirler. Yapısal işlevsel kuram, ölümün işlevsel boyutunu ele alırken, çatışmacı kuram ise, eşitsizlik ve ideolojiler üzerinden ölümü ele almakta olup, sembolik etkileşim kuramı ise, diğerlerinin aksine, ölüme sosyal etkileşimler kapsamında atfedilen sembolizm üzerine yoğunlaşmaktadır: ölümün kültür tarafından nasıl yorumlandığı ve yaşatıldığı önemlidir. Bu bağlamda, önemli olan, ölümlle ilgili adet ve geleneklerin neleri sembolize ettiğidir.

Yapısal-işlevsel kurama göre, ölümün toplumda bir işlevi vardır. Bu işlev, bir taraftan birleştirici, diğer taraftan da yıkıcı olabilmektedir. Emile Durkheim, özellikle "Dini Hayatı İkel Biçimleri"⁴ isimli kitabında (Durkheim, 2005, 456-457), ölüm sürecinde yapılan ayinlerin insanlara güven verdiğini ve insanların ruhsal mutluluklarında önemli bir belirleyici olduğundan bahseder. Yine Durkheim'ın ölümün işlevi olarak gördüğü başka bir husus ise, ölümün toplumda yarattığı boşluğu insanların bir araya gelmesiyle doldurabildiği noktasıdır. Bu dayanışma ve birleşmeyle, toplumsal düzen ve yapı sekteye uğramayarak, sürekliliği göstermektedir (Sağır, 114).

Ölümü ele alan bir diğer kuram ise, çatışmacı kuramdır. Bu kuram, yapısal işlevcilerin savunduğu gibi, toplumun içinde uyumluluğun olmadığını, aksine, toplum, farklı grupların kendi çıkarlarını korumak ve daha da yükselmek için çatışma içinde oldukları bir ortamı oluşturmaktadır. Bu kuram, ölümü eşitsizlik üzerinden ele almaktadır (Burcu ve Akalın, 41). Ölümün toplumların gelişmişlik durumuna göre şekillendiğini ifade eden çatışmacı kuramın sosyologları, az gelişmiş toplumlarda ölüm oranının, gelişmiş toplumlara göre daha yüksek olduğunu söylemektedirler (Charmaz, 1980). Öte yandan, ölümdaki eşitsizlik kişilerin ait oldukları sosyal sınıf üzerinden de ele alınmıştır. Aiken (1985) ve Clavandier (185) üst sosyal ekonomik statüye sahip olan insanların, daha aşağı sosyal sınıfa mensup olanlara oranla daha uzun yaşayabildiklerini, bunu da sahip oldukları maddi imkanlar aracılığıyla başarabildiklerini vurgulamaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, yaşam süresinin ve ölüme/ölmeye olan yakınlığın ölçülmesinde önemli bir etken oluşturmaktadır.

Antoine Destemberg ve Benjamin Moulet'nin (81-81) de makalelerinde ifade ettikleri gibi, ölüm önündeki eşitsizlik kendini açıkça göstermektedir. Ölüm ve ölümlerle ilgili konuşmak, yazmak, düşünmek, onlarla ilgilenmek, bir toplumu ayırmakta ve kutuplaştırmaktadır. Tüm yapılan çalışmalarda,

² Ölüm, Orta Çağ döneminde doğal karşılanan, kabul edilmiş bir olguydu. Orta Çağ insanı ölüme yabancı olmayan, hatta ölümü kurtuluş olarak gören bir varlıktı.

³ Modernitede ölüm aklıleştirilen bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Ölümün bilimselleştirilmesi ölüm olgusunu maneviyattan uzaklaştırmaktadır. Artık her ölüm bilimsel bir sebeple açıklanmaya çalışılmakta, bu durum da ölüme kadercı yaklaşımı çürütmektedir.

⁴ Her ne kadar Durkheim'ın İntihar isimli kitabının ölüm ve ölümün sosyolojisini ele aldığı vurgulanıyorsa da Clavandier'ye göre, Durkheim ilk olarak ölümü *Dini Hayatın İkel Biçimleri* isimli eserinde ele almıştır.

ölümün incelenmesi, ölüme bağlı sosyal durum ve yapının, bireysel ya da kolektif, bir kimliğin dışı vuruşunu anlamayı ve kestirmeyi hedeflemektedir.

Tüm bu teoriler, ölüm olgusunun modern toplumlardaki yerinin önemini ve etkinliğini vurgularken, ölümün çeşitliliği ve çok boyutluluğu üzerinde de durmaktadır. Ölmek çoğu zaman doğal olarak tanımlanırken (burada bahsi geçen doğal olan ölüm), doğal olmayarak ölmek de (burada bahsi geçen doğal olmayan ölüm) ölüm sosyolojisinin önemli bir alanını oluşturmaktadır. Kazalar, doğal afetler, ani bedensel ataklar neticesinde cereyan eden ölümler doğal olmayan ölüm olarak tanımlanırken, intihar, savaşta şehit olmak, kendini bir başkası uğruna feda etmek de aynı ölüm kategorisine girmektedir. Özellikle savaş dönemlerinde ve savaş sonrası beliren “alturist ölüm” genelde intihar ile özdeşleşmiş, 20. Yüzyılın en önemli toplumsal meselelerinde biri olmuştur. Özellikle Emile Durkheim’in ele aldığı bu intihar tipi, diğer tüm intihar tipleri gibi toplumsal nedenlere dayandırılmış, toplumun dayanışmacı ve özverili karakterini anlamak açısından önemli bir kaynak oluşturmuştur. Günümüzde, devam etmekte olan savaşlar ve çatışmalar içerisinde ölüm de farklı yönleri ve biçimleriyle, toplumsal bir gerçek olmaya devam etmektedir. Ölüm içerdiği toplumsal önem, anlam ve işlevsellik açısından, araştırılmaya değer bir alan ve kavram haline gelmiştir. Bu bağlamda, ölüm ile ilgili yapılacak çalışmalar, hem sosyoloji literatürüne bir zenginlik katmakta, hem de toplumları daha derinden anlamak açısından önem arz etmektedir.

2.2. Alturizm, Alturist Ölüm ve Mutlu Ölüm

Başta alturist ölüm olmak üzere, gençlerin ölüme bakış açıları ve ölüm ile algılarının incelenmeye çalışıldığı bu çalışmada, alturizmin anlamlarını ve alturist ölümün sosyologlar tarafından nasıl tanımlandığını açıklamak faydalı olacaktır.

Latince öteki anlamına gelen “alter”den türeyen alturizm kavramı⁵, ilk olarak Auguste Comte tarafından 1852 yılında “Pozitivist Kateşizm” isimli eserinde kullanılmıştır⁶ (Comte, 2009). Comte alturizmi bir başkasını çıkarsız sevmeye, bir başkası için kendini feda etme olarak tanımlamıştır. Alturizm istekli bir ölüm için ihtiyaç duyulan arzuyu ifade etmektedir.

Türk Dil Kurumu yayınları tarafından yayınlanan sözlüklerde alturizm (özgecilik) ile ilgili farklı tanımlar yer almaktadır. Bu tanımlar sırasıyla şunlardır:

“Özgecilik, çıkar gözetmeksizin başkalarının iyiliği için özveride bulunmayı bir ilke olarak benimseyen ahlaki tutum ve görüşüdür” (Oğuzkan, 1974).

“Özgecilik başkalarının iyiliğini yaşama ve eyleme ilkesi yapan görüştür” (Akarsu, 1975).

“Özgecilik bencillik ve ben tutkusu yerine sevginin başkalarına yönelmesi durumudur” (Enç, 1974).

“Özgecilik başkalarının yararına kişisel fikirlerden vazgeçmeye, başkalarına bencil olmayan güdülerle yardım etmeye hazır olma durumudur” (Ozankaya, 1975).

Tüm bu tanımların ortak noktası alturizmi bir başkası için özveride bulunma hali olarak yorumluyor olmasıdır. Bir başkası için özveride bulunma, sevgisini başkasına yöneltme durumları daha sonra kendini bir başkası için feda etme durumu olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu durumu en iyi anlatan hiç kuşkusuz sosyolojinin öncülerinden Fransız sosyolog Emile Durkheim’dır.

Durkheim, “İntihar” isimli eserinde, intiharın dört farklı türü olduğunu iddia etmektedir. Bu tipler, egoist intihar, alturist intihar, anomik intihar ve fatalistik intiharlardır. Öncelikle, artık dünyada yapacak hiçbir şeyi olmadığına inanan bir insan, intihar etmektedir. Durkheim’in “bencil intihar” olarak tanımladığı bu intihar türü, özellikle bireysel toplumlarda daha çok etkilidir. Ya da ölümün sonsuz bir mutluluğa kapı açacağını düşünen bir insan, intihar ederek ölüme gidebilir. Durkheim’in alturist intihar⁷ olarak tanımladığı bir diğer intihar modeli ise, özellikle savaş dönemlerinde daha sık kendini gösteren ve toplumsal bilinci güçlü olan toplumlarda gözlemlenen bir intihar tipidir. İntihar kitabında, Durkheim, alturist intiharın daha çok ilkel toplumlarda etkili olduğunu, fakat modern toplumlarda da kendini gösteren bir intihar biçimi olduğunu ifade etmektedir.

⁵ Alter Latince “öteki” anlamına gelmektedir.

⁶ Auguste Comte aynı zamanda alturizmi insanlığın ahlak ve kültür bakımından gelişmesinin koşulu olarak görmektedir.

⁷ Emile Durkheim’in Türkçeye çevrilen İntihar kitabında, alturist intihar, “özgeci intihar” olarak çevrilmiştir. Bu çalışmada, kaynağın anadili olan Fransızcaya sadık kalarak, “özgeci intihar” yerine, “alturist intihar” kavramı kullanılacaktır.

Durkheim alturizmden (alturizmi intihar ile birlikte ele almıştır), bir insanın kendini kendisinden daha üstün bir varlığa ulaşma amacı ile hayatına son vermesi olarak tanımlar. Bu tanımda, feda etme duygusu ve arzusu ağır basmaktadır. Bazı durumlarda, alturizm istekli olarak ölmeyi de ifade etmektedir. Durkheim, alturizimden şu sözlerle bahsetmektedir: “Gördüğümüz gibi, aşırı bir bireyselleşme intihara götürüyorsa⁸, yetersiz bir bireyselleşme de aynı sonuca varır. İnsan toplumdan kopmuşsa kendini kolayca öldürebildiği gibi, toplumun içine iyice yerleşmişse de aynı edimi gerçekleştirebilir” (Durkheim, 2018, 112). Durkheim, burada, alturist davranışı/intiharı topluma güçlü bir şekilde entegre olmanın sonucu olarak yorumlar. Topluma aşırı entegre olma durumu, kişinin kendini toplum için feda etmesi olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan, tüm diğer intihar tiplerinde olduğu gibi, Durkheim alturist intiharın toplumun dayattığı bir eylem olarak tanımlamaktadır. Durkheim, alturist intiharda iki farklı tipoloji olduğunu vurgular: biri, zorunlu alturist intihar, diğeri ise tercihe ihtiyarı (zorunlu olmayan) alturist intihar. Zorunlu alturist intihar tipinin ilkel topluluklarda bir görevmiş gibi birey tarafından gerçekleştirildiğini vurgulamaktadır. Örneğin, yaşlılığın eşliğine gelmiş ya da hastalığın pençesine düşmüş erkeğin intiharı, kocasının ölümü sonucunda kadının intiharı, başkanlarının ölümünde hizmetindeki kişilerin intiharı etmesi gibi. Bu alturist intihar tipinde, kişi ölmeyi bir görev olarak görmekte, eğer hayatına son vermezse onursuzlukla ve dinsel cezalarla cezalandırılma durumuyla karşı karşıya kalmaktadır (Durkheim, 2018, 217). Bu bağlamda, Durkheim’ın görüşüne göre, toplum ölmeyi zorunlu kılmakta ve bu zorunluluğun uygulanabilmesi için gerekli koşulları kendisi yaratmaktadır. Zorunlu olmayan alturist intihar tipinde ise, kişinin bir başkasının hayatını kurtarmak uğruna kendini feda etme amacı yatmaktadır. Fakat bu feda etme durumu toplumca dayatılmayan, kişinin kendisinin seçtiği bir durumdur. Bu durumu Durkheim şu kelimeler ile açıklar: “Bireyin sırf özveri zevkini tatmak için kendini öldürdüğü de olur; çünkü herhangi bir neden olmaksızın, başlı başına vazgeçme edinimini övünülecek bir değer olarak kabul etmektedir” (Durkheim, 2018, 220).

Her ne kadar alturist intihar, ilkel topluluklarda süre gelen bir intihar tipi olsa da Durkheim modern toplumlarda, alturist intiharı müzmin bir biçimde bulunduğu spesifik bir ortamın olduğunu belirtir: bu ortam, ordudur (Durkheim, 2018, 226). Orduda vatanını korumak için görev yapan bir askerin yaşamından vazgeçmesini, kendisinden daha fazla sevdiği bir şeyin var olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Durkheim, savaş meydanında kişinin yaşamına, silah arkadaşının canını kurtarmak için, ya da ailelerini utanç içinde bırakmamak için son verenlerin özgeci gerekçelerle hareket ettiklerini ve bu kararın da geçerli sayılabilmek ihtimalini dile getirmiştir (Durkheim, 2018, 227). Zira, asker komut alır almaz yaşamını vermeye hazır olması gerektiği için, kendi varlığını önemsiz görmeye alışmalıdır (Durkheim, 2018, 232).

Sosyolojinin yanında, sosyal psikoloji de alturizme yer vermektedir. Yardımsever (prososyal) davranış çerçevesinde ele alınan alturist davranış, toplumdaki bireylerin kendilerini feda ederek ya da özveride bulunarak çevrelere yardım etmeleri olarak yorumlanmaktadır (Schroeder, Penner, Dovidio, and Piliavin, 1995): burada önemli olan, yardım eden kişinin, yardımsever olma niyetidir. Batson ve Coke’a (1981) göre, alturizm kendinden öte bir başkasına yardım etme isteği ile motive olan bir olgudur. Sosyolojinin de vurguladığı gibi, sosyal psikoloji ve psikanalizim de alturizmin egoizmden ve kahramanlıktan ayrı tutulması gerektiğinin altını çizmektedir (Freud, 1915/2018, 19). Durkheim’ın ifadelerin de görüldüğü gibi, sosyal psikoloji de alturizmin egoizmin zıttı olduğunu söylenmektedir⁹. Kahramanlık kişinin toplumda kendini daha değerli kılmak için cesur ve risk taşıyan davranışlarda bulunması olarak tanımlanmaktadır (Singh, 2015, 451). Eğer kişi kahraman olmak istediği için değil de gerçekten bir başkasına yardım etmek için ya da hayatını kurtarmak için kendini feda ediyorsa, işte burada alturist ölümden bahsedilebilir.

Peki bu ahvalde, başka bir deyişle alturizm ile şekillenmiş ölümden, mutlu ölümden bahsetmek mümkün müdür? Ölüm sosyoloğu, Clavandier’ye göre mutlu ölümden bahsetmek mümkündür. Bu mutlu ölüm, Dünya Savaşlarında Batı Avrupa ülkelerinde gerçekleştiği gibi (Durkheim, 2018, 226-238), Türkiye’de de kimlik üzerinden gerçekleşen bir ölümdür. Clavandier, “güzel ölüm” “güzel ölmek” ve

⁸ Emile Durkheim burada bencil intihardan bahsetmektedir.

⁹ Freud de bu antiteze vurgu yapan bilimciler arasında yer almaktadır. Freud, kişisel ve toplumsal koşullar ekseninde, insanların iyiyken kötü olabileceğini, kötüyken iyiye dönebileceğini; çocukken son derece bencil olan insanlar büyüdüklerinde toplumun en yardımsever ve fedakâr üyeleri haline gelebilmektedirler.

“iyi ölmek” kavramları ekseninde, ölümün bazen kabul edilir, bazen devimsiz bazen de diledik (istenilen, arzulan) özelliğine değinmektedir. Yazar, “güzel ölümün” yeni bir kavram ve gerçek olmadığını, Antik döneme kadar uzanan bir figürü ifade ettiğini belirtmektedir: Antik Yunan döneminde, kahraman olarak ölmek, ilelebet sürececek bir şöhreti ve itibarı getirmekteydi. Bu güzel ölüm ne yavaş bir ölüm ne de barışı getiren bir ölüm olarak tanımlanmaktaydı; tam tersine, kahramanlığın savaştan üredığı, kahramanları savaş ile var olan kişiler olarak tanımlamaktaydı. Güzel ölüm, şiddetli, acı veren ve radikal bir ölümdü. Bu güzel ölüm şeref içinde ölmek olarak vasıflandırıldığından, askerin isteyerek gittiğı bir ölüm olma özelliğini oluşturmaktaydı. Yazar, bu felsefenin daha sonraları, şövalyelikte cereyan edeceğini belirtmiştir¹⁰ (Clavandier, 173).

Dolayısıyla, “güzel ölüm” ya da “mutlu ölüm” olarak tanımlanan ölüm, içinde fedakarlığın, özverinin, bir inanç ve amaç uğruna canını ortaya koymayı ve en önemlisi, içinde sevgi barındıran bir eylem olarak tanımlanabilmektedir. Sosyal psikologların da vurguladığı gibi, kişi canını ancak *sevgi* duyduğu bir insana, sevgiyle bağlandığı herhangi bir somut ya da soyut varlığa, örnek olarak da toprağa, vatana verirse, bunun adı “alturist bir ölümdür” (Clark, Oullette, Powel, and Sandra Milberg, 1987, 94-103). Sevgi, bu bağlamda, alturizmin en önemli değerlerinden birini oluşturmaktadır. Clavandier, her ne kadar “güzel ölümün” / “mutlu ölmenin” farklı istekler ekseninde cereyan ettiğini belirtse de ölümü güzel ve mutlu kılan bir nokta olduğunu belirtmiştir: bu nokta, bir “amacın temsiliyetidir”. Bu bağlamda, vatan için ölmek bir amacı temsil etmenin yanında, sevgi ile bağlı olunan bir gerçek için kişinin kendini feda etmesi olarak yorumlanabilmektedir.

Hem Durkheim’ın (Durkheim, 1897/2018) hem de Ariès’in (1975; 1977; 1985a; 1985b) de ifadelerinde intiharın modern toplumlarda anlam ve şekil değiştirerek önemli boyutta var olmaya devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla, insanın düşünceleri, inancı, yaşam tarzı ve koşulları onu ölüme yakınlaştırabilirdiği gibi uzaklaştırabilmektedir. Bu noktada, kişinin ölüme kattığı anlam ve ölümü algılayış şekli etkili olabilmektedir. Bireysel kültürün hüküm sürdüğü toplumlarda ölüm bireyselleşirken, başka bir deyişle, ölüm doğrudan doğruya kişinin bir meselesi haline gelirken, kolektivist kültürün etkisi altında olan toplumlarda ise, ölüm toplumla bağlantılı olarak, toplumun çıkarları ekseninde ele alınan bir olgu halini almaktadır. Alturist ölümün toplumların bireysel / kolektivist yapısıyla ilişkili olduğu iddiası içinde yaşanan toplamdaki bağımsız bir şekilde, bireylerin kendi bakış açılarıyla bağlantılı olabilir. Daha kolektivist olan kişilerin alturist ölüme daha yakın oldukları, daha bireysel olan kişilerin bu ölüme daha uzak oldukları iddia edilebilir.

Çatışmacı kuramın ortaya koyduğu iddia, alturist ölümün ideolojilerle de bağlantılı olabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, ölüm insanların ideolojik görüşlerini temsil eden bir faktördür (Burcu ve Akalın, 42). Charmaz, ideolojilerin geçmişteki ve gelecekteki eylemleri onayladığını ve yaratılmasında destek sağladığını ifade etmektedir. Bu görüşten şu gerçek ortaya çıkmaktadır: ölmek kişilerin ideolojik görüşleri ile bağlantılıdır. İşte bu noktada, bir ideoloji ya da bir inanç uğruna ölmenin ya da ölmeyi tercih etme durumunun cereyan ettiği görülmektedir. Genelde bu ideolojilerin, muhafazakarlık, milliyetçilik, vatanseverlik ekseninde belirlediği görünmektedir. Benzer şekilde, Bauman’ın da “grup ölümsüzlüğü” olarak bahsettiği, grup olarak, toplu olarak hayatta kalma stratejisinin modern zamanda milliyetçiliğe bağlı olarak cereyan eden bir durum olduğu görülmektedir (Bauman, 146). Aynı ideolojilere ve fikirlere sahip olan kişilerin, birbirleri için alturist davranışlarda bulunmaları olağandır: örneğin, Hornstein (1978) yaptığı araştırmalarda, benzer politik ideoloji ve görüşlere sahip olan kişilerde alturist nitelikte yardımsever davranışların boy gösterdiğini vurgulamıştır. Bu görüşler doğrultusunda, daha muhafazakâr, milliyetçi, vatansever olan insanların alturist ölüme daha yakın oldukları iddia edilebilir.

Çalışma, literatürde ortaya konulan bu hipotezleri test etme amacını gütmektedir. Çalışmanın temel hipotezleri ve bu hipotezleri test etmek için geliştirilen yöntem aşağıda detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

¹⁰ Günümüzde, kahramanlık ilkesinin alturizmden ayrı tutulduğu ifade edilmiştir: insanların kahraman olma amacı ile değil, bütünüyle fedakarlık ve özveri duyguları ile kendini feda etmesinin bir anlamı olduğu ve gerçek alturizmin bu noktada ortaya çıktığı belirtilmektedir.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, günümüz Türkiye’inde ölüm gerçeğinin üniversiteli gençler tarafından nasıl algılandığını, ölümün özellikle Türkiye’nin toplumsal ve kültürel yapısı içerisinde nasıl bir anlam kazandığını, alturist ölümün var olup olmadığını ve bu ölüm türünün “mutlu ölüm” olarak yorumlanıp yorumlanamayacağı hususunu anlamaya ve tartışmaya yöneliktir. Günümüz postmodern toplumlarda, birçok alanda olduğu gibi, ölüm alanında da ölüm algısının homojen olmadığı, değişen bir ölüm algısının olduğu ve bu doğrultuda ölüm kavramı ve algısının heterojen bir özellik taşıdığı durumunun sorgulandığı bu çalışmada; araştırmanın temel hipotezi, Durkhem’in güçlü bir sosyal entegrasyon sürecinin sonucu olarak cereyan eden alturizmin ve alturist davranışların iddiası üzerinden, üniversiteli Türk gençlerine toplumun bir değer olarak aşıladığı bir durum olup olmadığıdır. Ölüm sosyolojisi literatüründe, alturist ölümün vatanseverlik, milliyetçilik, milli ve sosyal dayanışma üzerinden var olabileceği sosyologlar tarafından iddia edilen ve vurgu yapılan bir durum olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, gençlerin alturizm ve alturist ölüm ile ilgili algılarının farklılık gösterip göstermediği; alturist ölümü vatan sevgisi ve milli dayanışma üzerinden tanımlayıp tanımlamadıkları ve bu ölümün Clavandier tarafından iddia edildiği üzere, mutlu bir ölüm olarak görülüp görülmediği hususları tartışılacaktır.

Araştırmada, nitel bir yöntem olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğin seçilmesinde, söz konusu araştırma ile ilgili literatürde çok az çalışmanın var olmasından dolayı, konunun derinlemesine bir analizinin gerekli olduğu düşüncesi yatmaktadır. Bu bağlamda, kullanılan yöntem araştırma soruları hakkında detaylı verilere ulaşma olanağı sunmaktadır. Görüşmeler kapsamında İstanbul’da, özel ve devlet üniversitesi olmak üzere, farklı bölümlerde okuyan, 18-25 yaş arası 25 öğrenciyle görüşme yapılmıştır. Öğrencilerin 15’ini erkekler (E), 10’unu ise kadınlar (K) oluşturmaktadır. Öğrencilerin 10’u Devlet Üniversitelerinde, geri kalanı ise Vakıf Üniversitelerinde eğitim görmektedirler. Araştırma konusunun yeni ve güncel bir konu olmasından kaynaklı olarak, bu konu ile ilgili ve bilgili gençlere ulaşılmak istenmiş ve bu nedenle örnekleme aşamasında kartopu tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, eşantyonun oluşumunu kolaylaştırmış ve aynı kategoriyi temsil eden deneklere görüşme yapılmış denekler aracılığıyla ulaşılmıştır. Bilindiği gibi, kartopu veya zincirleme yöntemi, kişiden kişiye, kişiden de durumlara ulaşarak farklı olguları açıklayabilmek için kullanılmaktadır (Baltacı, 2018, 16). Bu tekniğin kullanılmasının bir başka nedeni ise, çalışmada güvenilirliği sağlandığı ve araştırmanın daha akıcı geçmesinde etkin bir teknik olduğunun düşünülmesidir (Grix, 2010; akt. Baltacı, 2018). Görüşme yapılan gençlerin hepsi İstanbul doğumlu olup, aileleri uzun süredir İstanbul’da yaşayan ve aktif iş hayatları olan ebeveynlerdir. Deneklerin okudukları bölümler Fen Bilimleri, Beşerî ve Sosyal Bilimler olarak ikiye ayrılmaktadır. 25 denekğin 15’i Sosyal ve Beşerî Bilimleri Bölümlerinde, geri kalanı ise, Mühendislik ve Tıp Fakültelerinde eğitim görmektedirler. Kartopu ve zincirleme yöntemi ile deneklere ulaşıldığından, görüşülen gençler genel olarak benzer sosyo ekonomik ve kültürel profillerden gelmektedirler. Her denek ile görüşmeler yaklaşık 30-40 dakika sürmüştür. Görüşmeler genellikle üniversitelerde yapılmış, deneklerin kendilerini rahat hissettikleri, üniversitelerin kafeleri veya boş, sessiz sınıflar gibi mekanlar seçilmiştir.

Öncelikle, çalışmayı üniversiteli gençler ile gerçekleştirmenin başlıca sebebi olarak, üniversite gençlerinin toplumun diğer sosyo-demografik kesimlerine göre daha özgür oldukları düşüncesi yatmaktadır. Üniversitede okumanın ve üniversitenin sunduğu koşullar çerçevesinde, bir yandan gençlerin daha fazla özgürleşmesine olanak tanıdığı, diğer yandan ise, farklı sosyal ve kültürel değerleri tanımlarına ve farklı sosyal ve kültürel ortamlardan gelen yaşlılarıyla etkileşim kurmalarında önemli bir rol oynadığı gözlemlenen bir gerçektir. Özgür bir ortam olarak tanımlanan üniversite ortamında hayatlarının büyük bir zamanını geçiren bir sosyal tabakanın, içinde bulunduğu toplumun yapısından kaynaklı olarak aşılana alturist davranma durumunun sorgulanmasında, Türkiye’de alturizmin hangi sosyal ve kültürel değerler ekseninde cereyan ettiğinin anlaşılmasında ve alturizmin düzeyi ile ilgili bilgi edinmede de önemli bir etken oluşturduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan bir soru formu oluşturulmuştur. Sorular 4 kategori altında yapılandırılmıştır. Bu kategoriler, “ölümün anlamı ve algısı”, “ölümün toplumsal etkileri ve sonuçları”, “alturist ölümün anlamı ve varlığı” ve “alturizm-mutlu ölüm” şeklinde belirlenmiştir.

Kategorilerin bu şekilde sıralanmasının nedeni olarak, çalışmanın sorunsalı ve ortaya konulan hipotez çerçevesinde, ölüm sosyolojisi literatüründe ortaya konulan görüşlerin ve sosyolojik teorilerin geçerliliğinin sorgulanması gösterilebilir. Her ne kadar çalışmanın ana teması gençlerin alturist ölüm ile ilgili görüşlerini ele almak yönünde olsa da ölüm literatürünün ve konu ile ilgili olarak sosyoloji teorilerinin yaklaşımlarının geçerliliğini gündelik hayatta da tahlil etmenin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, gençlerin ölümü nasıl tanımladıklarının, ölüm ile toplum arasındaki ilişkiye bakış açılarının sorgulanmasının araştırmaya ilave bilgiler katacağı düşünülmektedir.

Gençlerin alturist ölüm ve mutlu son ilişkisine bakış açılarının değerlendirilmesi, Durkheim'ın alturizm kavramı üzerinden yapılmıştır. Durkheim'ın, alturist intihar kavramı, bu çalışmada intihar olarak değil "alturist ölüm" olarak ele alınmıştır. Deneklerin cevapları, yukarıda belirtildiği üzere 4 başlık altında değerlendirilmiştir. Deneklerin kimliklerinin gizliliği açısından, isimleri kullanılmamış, okudukları bölümler belirtilmiştir.

3.2. Araştırma Bulguları ve Değerlendirme

Yukarıda da belirtildiği gibi, deneklerin cevapları sorulan sorular ile sınıflandırılarak 4 kategori altında değerlendirilmiştir. Kategoriler "ölüme atfedilen anlam ve ölüm algısı", "ölüm ile toplum ilişkisi", "alturist ölüme bakış açısı/açıları" ve "alturist ölüm mutlu ölüm müdür" şeklinde belirlenmiştir. Bu kategoriler çerçevesinde üniversite gençlerinin ölüme bakış açıları ve ölüm toplum ilişkisine yaklaşımları, alturist ölümün özellikle Türkiye'nin toplumsal, siyasi ve kültürel yapısı açısından var olup olmadığı algısı ve alturist ölümün mutlu bir ölüm olma durumu sorgulanmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Ölümün Anlamı ve Ölüm Algısı

Yapılan görüşmelerde deneklerin, "ölümün sizce anlamı nedir" sorusuna verdikleri cevaplarda ölüme ilgili bahsedilen göreceliliğe rastlanmıştır. Görüşme yapılan deneklerin küçük bir bölümü ölümü bireysel bir eylem olarak tanımlarken, çoğunluk ise, ölümün sosyolojik ve kültürel boyutuna değinmiştir. Verilen cevaplarda kadın deneklerin ölüme daha duygusal ve kaderci baktıkları gözlemlenirken, erkek deneklerin ise ölümü olması gereken bir durum, kaçınılmaz bir son olarak gördükleri dikkat çekmiştir.

Hukuk Fakültesi 2. sınıf öğrencisi A (K), ölümün insanlığı kendi kötülüğünden kurtarmak için, acılara bir tür son vermek için geldiğini ve bu nedenle de ölümün sevgiyle karşılanması gerektiğini belirtmiştir.

Şehir ve Bölge Planlama bölümünde okuyan E (K), ölümün kendisi açısından huzuru çağrıştırdığını, arayışlarında bir sona geldiğini ve sonrasında nihayet rahata ereceğini düşündüğünü belirtmiştir.

Siyaset Bilimi 3. Sınıf öğrencisi G (K), ölümün bir yok oluş, bir kurtuluş, beden ve ruhun yok olması olarak tanımlamıştır. Bu algıya 5 denekte daha rastlanmıştır. Özellikle acı anında ölmenin bedenin bir kurtuluşu, huzura açılan bir yol olarak tanımlanması ölümün aydınlık ve mistik yönünü vurgulayan bir nokta olarak ortaya çıkmaktadır.

Kadın deneklerin aksine, 15 erkek denekten 10'u ölümün doğallığına vurgu yaparak, biyolojik varlıkların ölüm ile noktalanmış yaşamlarının doğal bir süreç olduğunu vurgulamıştır. Deneklerden bazılarının "doğanın kanunu" kavramını kullandıkları dikkat çekmiş, yok oluşun doğanın bir kuralı olduğu düşüncesinin hâkim olduğu verilen cevaplarda görülmüştür.

Örneğin, Makine Mühendisliği bölümü 3. Sınıf öğrencisi N (E), her canlının ölmesi kadar doğal bir durum olmadığını, yok oluş olmaz ise doğal dengenin alt üst olabileceğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencisi C (E), ölümün çok fazla sorgulanacak bir tarafı olmadığını, doğum gibi ölümün de doğal bir durum olduğunu söylemiştir.

Sosyoloji 2. Sınıf öğrencisi Y (E) ise, ölümün şekilsel boyutuna vurgu yaparak, asıl önemli olanın ölmek değil, nasıl ölmek olduğuna dikkat çekmek gerektiğini ifade etmiştir. Deneğin cevabı şu şekilde olmuştur: "*Hepimiz öleceğiz, bundan gerçekten kaçış yok. Ama asıl sorulması gereken nasıl bir ölüm olacaktır. Herhalde herkesin istediği acı çekmeden ölmektir. Bir de tabii büyüklerimizin bahsettiği sıralı ölüm. Derler ya, ölümün de hayırlısı olsun. Bana göre, ölüm zamanı ve şekli önemlidir.*"

Psikoloji 1. Sınıf öğrencisi Z (K) ise, ölümün daha çok bireysel bir gerçek olduğunu vurgulayarak, insanların ölümü her şeyden önce kabul etmeleri gereken bir gerçek olduğunu, ölüm korkusu denilen

duygunun günümüzde insanları etkisi altına aldığını ve sağlıklı bir yaşam için bu korkuyu yenmek gerektiğini ifade etmiştir.

Görüşme yapılan gençlerin hemen hemen hepsinin ölümü bir yandan doğal bir son olarak tanımladığı görülürken, diğer yandan ise, ölüme kendi anlamlarını yükledikleri dikkat çekmektedir. Örneğin kadın denekler ölüme daha duygusal ve kadercı bir anlam yüklerken, erkek deneklerin ise ölümü rasyonalize ettikleri dikkat çekmektedir. Örneğin erkek deneklerden oluşan Mühendislik ve Tıp öğrencileri, ölümün son derece doğal bir son olduğunu ve bunu sorgulamanın anlamsız olabileceğini söylemişlerdir. Sosyal Bilimler bölümlerinde okuyan öğrencilerin ise ölüme bir anlam aşımaya çalıştıkları dikkat çekmektedir: ölüm çoğu durumda bir kurtuluş, çekilen acıların sonu olarak yorumlanmaktadır. Özellikle bu alanlarda eğitim gören kız öğrencilerin, ölüme daha duygusal yaklaştıkları ve mistik anlamlar yükledikleri görülmüştür. Görüş ve algı farklılıkları cinsiyet farklılığı ile açıklanabilirken, gençlerin okudukları bölümler de ölümün tanımlanmasındaki çeşitliliğin anlaşılabilmesinde belirleyici etkenler olarak görülebilmektedir.

Gençlerin ölüm algılarının heterojenliğinin yanında, ölüm ve toplum ilişkisine de farklı bakış açıları olduğu görülmektedir.

3.2.2. Ölüm ile Toplum İlişkisi

“Ölüm ile toplum arasında bir ilişki var mı?” sorusuna görüşme yapılan gençlerden 20’si, “evet var” cevabını verirken, geriye kalan 5’i ise, ölümü birey ile ilişkilendirdiğini, toplum ve ölüm arasında bir bağ görmediklerini belirtmiştir.

“Bu ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna ise, yine farklı cevapların boy gösterdiği görülmüş, 25 denekten 9’u bu ilişkisinin daha çok kültürel olduğuna vurgu yaparken, 5’i acı ve hüznün duygusunu yaşattığını belirtmiş; 3 denek ölüm olgusunun toplumları değiştirdiğini ve olgunlaştırabileceğini ifade ederken, 4 denek ölümün toplumda birleştirici ve dayanışmacı bir rolü olduğunu belirtmiş, geri kalan denekler ise ölümün toplumdaki eşitsizliğin algılanması açısından önemli bir etken olduğunu vurgulamıştır.

Örneğin deneklerden Hukuk öğrencisi A, ölüm karşısında alınan tavır ile toplumun kültürü arasında sıkı bir bağ olduğunu belirtmiştir. Deneğin ifadesi şu şekildedir: “*Bizim kültürümüzde ölümün hem birleştirici hem de yardımlaşıcı bir rolü olduğunu düşünüyorum. Kültürümüzde adeta ölüm seremoniyle yaşıyor. Cenaze töreni, ardından dualar, yemekler ve tüm bu süreçte birlikte geçirilen zaman. Ölü yakınlarının tüm bu sosyal aktivitelerle aslında acılarının dinmesinde kültürel pratikler çok önemli*”. Benzer bir cevapla, Uluslararası İlişkiler 2. Sınıf öğrencisi B de (E) ölümün Türk kültüründe önemli bir rolü olduğunu, özellikle cenaze evinde yapılan duaların, yemeklerin hem cenaze sahiplerinin acısının hafiflemesinde hem de kişinin/kişilerin bu süreci yalnız geçirmemesine yardımcı olduğunu belirtmiştir.

Deneklerden Gazetecilik Bölümü öğrencisi K (K), ölüm ve ölümün getirdiği pratiklerin ve ritüellerin bir toplumun öz kültürünün yaşatılmasında önemli bir araç olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, Bilgisayar Mühendisliği 3. Sınıf öğrencisi L (E), ölüm ve toplum arasındaki ilişkinin sanıldığından çok daha derin ve anlamlı olduğunu, asıl ölüm zamanında insanların birbirlerine karşı duydukları sevgi ve saygının ortaya çıkabildiğini ifade etmiştir.

Deneklerden Hukuk Fakültesinde okuyan D (K), ölümün bir yandan toplumun daha çok kenetlenmesini sağlayan, fakat diğer yandan, toplum içinde daha çok ayrımcılığa ve ötekileştirmeye sebep olan bir olgu olarak gördüğünü ifade etmiştir. Yapılan görüşmelerde, deneklerin ölümün hem “birleştirici” hem “dayanışmacı” rolüne değindikleri, diğer taraftan da ise, “yıkıcı”, “ayırıştırıcı” ve “ötekileştirici” boyutuna dikkat çektikleri gözlemlenmiştir.

Elde edilen bu cevaplardan, yapısal-işlevsel sosyoloji akımının ölüme aşıladığı işlevsel boyutun geçerliliği görülebilmektedir. Toplumda her toplumsal olgunun bir işlevi olduğunu savunan bu kuram, ölümün de hem kültürel hem de sosyal fonksiyonları olabileceğini, toplumsal yapı üzerinde bu fonksiyonların birleştirici, dayanışmacı fakat aynı zamanda da yıkıcı, yıpratıcı, ayırıştırıcı olabileceğini savunmaktadır. Gençlerden alınan cevaplarda sözü geçen teorinin bu yaklaşımını doğrular niteliktedir.

Çatışmacı kuramın da ölüm ve toplum arasındaki ilişkiye yaklaşımına vurgu yapılmıştı. Deneklerin verdikleri cevaplar söz konusu kuramın da konuya yaklaşımını doğrular niteliktedir. Kadın

ve erkek deneklerin ölümün toplumda yarattığı eşitsizlikçi ve çatışmacı durumuna bakış açılarının benzer olduğu, söz konusu yaklaşımda deneklerin cinsiyetine göre bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Örneğin, bu noktayla ilgili Sinema ve Televizyon bölümünde okuyan kız öğrenci R, ölümlerin toplumların akıbetinde önemli bir rol oynadığını, etik, ahlak, siyaset ve sosyal ilişkilerde ölüme yüklenen negatif anlamlar, toplumun ölümü zorunlu bir hüznün ve acı çekme üzerinden yaşamasına yol açtığını ifade etmiştir.

Reklamcılık bölümü öğrencisi F (K) şunları söylemiştir: *“İnsanların yaşadıkları toplumun, coğrafyanın ölüm üzerinde inanılmaz etkileri vardır. Sudan’da doğan bir bebek, gözünü hayata açtığı ilk andan itibaren ölümle yüz yüze kalır, onun savaşı açıktır. Afrika’da dünyaya gelen birisinin ise savaşı açlığın yanından sömürgecilerin savaşına maruz kalır.”*

Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde okuyan E ise, toplum ve ölüm arasında sıkı bir ilişki olduğunu düşündüğünü, hatta ikisinin hem birbirinden beslendiğini hem de birbirini dönüştürdüğünü ifade etmiştir. Denek cevabına şu kelimelerle devam etmiştir: *“Bahsettiğim ölüm, toplumdaki herhangi bir bireyin ölümü değil de o toplumun, o coğrafyanın gerçeği olmuş, ortak bir travmada buluştukları bir ölüm olgusu. Koca bir toplumun yaşadığı, yaşamak zorunda kaldığı ve toplumsal hafızada yer etmiş bir ölüm kavramının hem o toplumu hem de etkileşim içinde olduğu toplumların üzerinde kesin değişikliklere yol açacağına düşünüyorum”.*

Ölümün toplumsal etki ve sonuçlarının olduğu ve olabileceği gerçeği deneklerin ifadelerinde açıkça görülmüştür. Fakat ölümü sosyolojik bir olgu olarak gören gençlerin yanında, ölümü bireysel bir eylem olarak gören gençler de olmuştur. Bu bağlamda, ölümün toplum üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını, ölümün sosyolojik bir işlevinin olabileceği durumunu paylaşmayan gençler de olmuştur. 25 gençten sadece 4’ü ölümü sadece bireysel bir eylem olarak gördüğünü, ölüm olgusunun yarattığı ya da yaratabileceği toplumsal etki ve sonuçlar ile ilgili herhangi bir fikri olmadığını, ölümün olsa olsa sadece acı yaratabileceğine ve hüznün sebep olabileceğini ifade etmişlerdir.

Bu kategoride elde edilen cevaplarda, kadın ve erkek deneklerin cinsiyetlerinden kaynaklı bir cevap çeşitliliğine özellikle rastlanılmamış, okudukları bölümlerin de verilen cevaplarda belirleyici bir etken oluşturduğu saptanmamıştır. Lakin, ölüm ve toplum ilişkisini toplumsal eşitsizlik üzerinden okuyan deneklerin popülist ideolojileri iyi bildikleri, günümüz toplumlarını eşitsizlik üzerinden yorumladıkları ve insana ve insani değerlere önem verdikleri görüşmeler sırasında kendileri tarafından ifade edilmiştir. Benzer ideolojik yaklaşımlara, popülizm ve hümanizm gibi, ölümün birleştirici ve dayanışmacı işlevi olduğunu savunan deneklerde de rastlanılmıştır. Gençlerin ölüme ideolojik anlamlar yüklemelerinin, ölümün toplum üzerindeki etkilerinin anlaşılmasında önemli bir etken oluşturduğu düşünülmektedir. Bu durumda, gençlerin özellikle alturist ölümü nasıl tanımladıkları, hangi değerler ve fikirler üzerinden okuduklarını anlamak da önem arz etmektedir.

3.2.3. Alturist Ölüm

Deneklerin alturist ölüm ile ilgili bakış açılarını anlamak açısından kendilerine şu sorular yöneltilmiştir: *“Sizce alturist (özgeci) ölüm var mıdır?”; “evet ise, alturist ölümü nasıl tanımlarsınız?”*

25 denekten 18’i, kendilerine kısaca alturizmin tanımı yapıldıktan sonra, Türkiye gibi kolektif bilincin güçlü olduğu bir ülkede, alturist bir ölümün var olabileceğini düşündüklerini belirtirken 7 denek ise, böyle bir ölüm mantığını doğru bulmadıklarını belirtmiştir. Alturist ölümün var olduğunu düşündüğünü ifade eden gençlerin bu ölüm tipini özellikle vatani duygular ve milli kimlik üzerinden gördüğü, kendini feda etme durumunun bir başkasına duyulan sevgi ya da bir ülkeye olan manevi aidiyet duygusu üzerinde cereyan edebileceğini söylemiştir.

Örneğin, Hukuk öğrencisi A, alturist ölümün olabileceği durumunu şu sözlerle ifade etmiştir: *“Vatan kavramı toplumun kendisine işaret etmektedir. Eğer ki ülke işgal atındaysa, bireyin kendini feda etmesinden daha doğal bir şey yoktur. Çünkü işgale karşı direnilmez ise bireyi hayatta tutan her şey, tüm anıları ile birlikte yok olup gidecektir. Özgürlük uğruna yapılan her fedakârlık anlamlı ve özeldir”.* A’nın bu yaklaşımı, vatan için fedakârlık duygusunun vatani korumak uğruna olağan ve kabul edilir bir eylem olduğunu vurgular niteliktedir.

Bir başka hukuk son sınıf öğrencisi D’nin cevabı ise şu şekildedir: *“Kendini vatan olarak görüyorsa, evet, canını feda edebilir”.* Bu cevap şu açıdan ilginçtir: deneğe göre, eğer kişi kendini vatanla bütünleştirdiyse, vatan onun kimliği haline geldiyse, vatan uğruna ölmek son derece kabul edilir bir durumdur. Bu cevap, Durkheim’ın askerlerin vatan uğruna kendilerini feda etme durumunu

açıklayıcı niteliktedir. Aynı şekilde, Mühendislik bölümü öğrencisi L soruya şu yanıtı vermiştir: “*Her insan vatanıyla var oluyor. Ve hepimizin bu vatana bir borcu olduğunu düşünüyorum. Zaten tarihimizde de vatan borcu dediğimiz bir şey var. Evet, eğer bize yaşam hakkını bu cumhuriyet verdiyse, gerekirse ölüm de kutsaldır.*”

Halkla İlişkiler ve Reklamcılık bölümü öğrencisi T (K), gerçekten savunma amaçlıysa, kendini vatan için feda etmenin doğru olabileceğini; Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencisi C (E), gerektiği zaman alturist ölümün doğru bir davranış olabileceğini, Siyaset Bilimi öğrencisi G ise, şekil ve gerekliliğe göre bu ölümün doğru olabileceğini ifade etmişlerdir.

Özgeci ölüm mantığını doğru bulmayan gençlerin yaklaşımlarının özellikle bireysellik üzerinde cereyan ettiği görülmüştür. Kendilerine “neden özgeci ölümü doğru bulmuyorsunuz” sorusu yöneltildiğinde, 7 denek de soruya “gereksiz”, “anlamsız” kelimelerine vurgu yaparak yanıt vermişlerdir. Örneğin, deneklerden Psikoloji öğrencisi Z, insanın her şeyden önce kendisi için yaşaması gerektiğini, kendi canını bir başkası için feda etmenin anlamsız bir eylem olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Deneğin bireye ve bireysel özerkliğe vurgu yapmasının nedeni psikoloji alanında eğitim görmesi olarak açıklanabilir.

Uluslararası İlişkiler 3. Sınıf öğrencisi H (K), hayatın zaten çok kısa olduğunu, bir başkası için kendi hayatını ortaya koymanın ve hatta bunun düşüncesini bile yaratmanın anlamsız ve insanı gereksiz bir girdaba sürükleyebileceğini söylemiştir. Alturist ölüme karşı çıkan diğer denekler ise benzer imalarda bulunmuş, hayatlarını feda etmeyi kesinlikle yanlış bulduklarını, fakat depresyon gibi doğal felaketler durumunda, hayatlarını tehlikeye sokmamak kaydıyla, sadece yardım da bulunmayı düşünebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu kategori, düşünceleri, değerleri ve hayata bakış açılarıyla daha ayrı ve farklı bir kategori olma özelliğini göstermektedir.

Vatan için ölmeyi doğru bulan ve bu ölüm biçimini savunan gençlerin yaklaşımlarının vatanseverlik üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda, ölüm, kimlik üzerinden gerçekleşen bir durum olarak cereyan etmektedir. Adem Sağır da, kitabında, ölümün kimlik ve kültürle dolaylı bir ilişkisi olduğunu, kültürel değerlerimizin ölümle anlam kazandığının altını çizmektedir (Sağır, 133-144). Benzer yaklaşım, roman yazarı, gazeteci ve politikacı Fransız Maurice Barrès’in fikirlerinde de görülmektedir: kendisine, “La Patrie” (Vatan) nedir diye sorulduğunda, “Toprak ve Ölüler” yanıtı vermiştir. Bu bağlamda, vatan korunması gereken bir değerdir. Bu değer uğruna, gerekirse can feda edilebilir: insan yer değiştirebilir, ama toprağını birlikte götürmez, başka bir toprağı da kendi toprağına dönüştüremez; insan dostlarını değiştirebilir, ama ölümlerini, başkasına değil, kendisine ait ölümlerini değiştiremez; aynı biçimde başka insanların ölümlerini de kendi atalarına değiştiremez (Bauman, 147-149). Vatanın bu kutsallığı, Fransız milliyetçiliğinde de yerini bulmuş ve adeta ulusun yok olmaması için ilelebet korunması gereken bir değer haline gelmiştir (Barrès, 1902, 16-20).

Alturist ölümü vatana olan sevgi üzerinden tanımlayan gençlerin yanında, bir insana duyulan sevgi ve bağlılık üzerinden tanımlayanlar da olmuştur. Deneklerden bazıları, anne ya da babaların, evlatlarının hayatını kurtarmak için kendilerini feda edebileceklerini, aynı şekilde, bir evladın da kendi anne ya da babasının ya da kardeşinin, özellikle ölümcül bir hastalık durumunda, aile ferdini kurtarabilmek için kendi sağlığından vazgeçebileceğini söylemiştir. Bu noktada, alturizmin sevgi ve bağlılık üzerinde boy gösteren bir durum olduğu söylenilebilir.

Gençlerin alturist ölüm ile ilgili verdikleri cevaplar, çalışmanın hipotezinin sorgulanmasında verimlilik göstermiştir. Özellikle, alturist ölümü vatan üzerinden tanımlayan gençler, bu ölümün kutsallığına vurgu yapmış ve vatan sevgisine özellikle dikkat çekmişlerdir. Vatan uğruna canını feda etmenin getirebileceği mutluluk duygusu verilen cevaplarda dikkat çekmiştir. Alturizmin ve alturist ölümün bu kategoride de ideolojiler ve inançlar üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bu ideolojiler, muhafazakarlık, milliyetçilik, vatanseverlik olarak ortaya çıkmaktadır.

Bauman’ın (2018) “grup ölümsüzlüğü” kavramında toplu olarak hayatta kalma isteğinin modern dönemde milliyetçiliğe bağlı olarak ortaya çıkan bir durum olarak görmektedir (146). Hornstein (1978) ise, benzer politik ideoloji ve görüşlere sahip olan kişilerde “alturist nitelikte” yardımsever davranışların ortaya çıkabildiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, alturistik nitelikte olan yardımseverlik ve kendini feda etme durumunun benzer inanç ve fikirleri paylaşan insanlarda olağan bir durum olduğu gözlemlenmektedir. Her ne kadar alturizm ve alturist ölümü doğru bulmayan deneklere rastlanılmış olsa da deneklerin çoğunun verdikleri cevaplar alturizm ve alturist ile ilgili araştırma yapmış ve belli

sonuçlara ulaşmış sosyal bilimcilerin verilerini doğrular niteliktedir. Son olarak deneklere şu soru yöneltilmiştir: “vatan için ölmek mutlu ölüm olarak tanımlanabilir mi?”

3.2.4. Alturizm ve Mutlu Ölüm

Çalışmanın başında da belirtildiği gibi, ölüm sosyologları ölüm olgusunu “kötü ölüm” ve “iyi/mutlu ölüm” olarak ikiye ayırmışlardır. Fransız sosyolog Clavandier, kötü ölümü kişinin yalnız, acı ve sevdiklerinde uzakta ölmesi olarak tanımlarken, iyi/mutlu ölümü ise, bir yandan insanların sevenlerinin yanında, huzur içinde can vermesi olarak yorumlarken, diğer yandan, inandığı bir ilke uğruna canını vererek ebediyen hatırlanmak üzere kendini feda etme olarak özetlemiştir. İyi ve mutlu ölümden, “sevgi” ve “fedakârlık” bu ölümün temellerini oluşturmakta, sevgi içinde ya da sevgi uğruna ölmenin veya can vermenin ölümün aydınlık tarafını yansıttığı, sosyoloğun analizinde görülmektedir. Bu bağlamda, vatan sevgisi için ölmek veya canını feda etmek mutlu ölüm olarak tanımlanabilir mi sorusu ortaya çıkmaktadır. Üniversite gençlerinin bir bölümünün alturist ölüm ile ilgili cevaplarının daha çok vatan sevgisi üzerinden oluştuğunu gördükten sonra, alturist ölüm mutlu ölüm olabilir mi sorusu akılları kurcalamaktadır. Görüşme yapılan 20 denekten 15’i, savaş ortamında kişinin kendini feda etmesinin mutlu ölüm olduğunu düşündüğünü belirtirken, 2 denek, soruya kayıtsız kalmış, diğer 3’ü ise, ölümün hiçbir şekilde mutlu bir tarafı olmadığını söylemiştir.

Bu kategoride elde edilen bulgular son iki kategoride elde edilen bulgular ile paralel gitmektedir. Öncelikle kadın ve erkek denekler arasında cinsiyete bağlı, cinsiyet farklılığı ile açıklanabilecek cevaplara rastlanmamıştır. Alturizme ve alturist ölümü doğru bulmayan, hatta bu ölümü gereksiz ve anlamsız olarak tanımlayan gençlerin, alturist ölümün hiçbir şekilde mutlu bir ölüm olamayacağını söylemeleri doğal karşılanabilir. Hayatı bireysel bir perspektiften ele alan gençlerin, kendini feda ederek mutlu bir ölüm yaşanması düşüncesini yanlış ve anlamsız bulmaları yine hayata bakış tarzları ile açıklanabilir. Alturist ölüm mutlu ölümdür diyen gençlerin ise görüşleri daha çok vatana ve yaşadıkları toprağa olan bağlılıkları üzerinden açıklanabilmektedir.

Örneğin, Hukuk Fakültesi öğrencisi C, insan eğer kendini o vatanın bir parçası olarak görüyorsa, kendini feda etmesinin mutlu ölüm olarak tanımlanabileceğini vurgulamıştır. Halkla İlişkiler ve Reklamcılık öğrencisi T, vatan için ölmenin mutlu ölüm olabileceği inancına kişinin inandıklarına bağlı olarak gerçekleşebileceğini söylemiştir: “*İyiliğe inanıyorsan ve bu uğurda ölmeyi göze alacak kadar duyguların güçlüyse, bu mutlu ölümdür*”.

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencisi C ise, gerçekten vatani için kendini feda eden kişi içinse mutlu ölüm olabileceğini, ama en önemlisi bu fedakarlığın değerini diğer insanların bilmesiyle bir önemi olabileceğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Siyaset Bilimi öğrencisi V ise, dinsel açıdan alturist ölümün mutlu ölüm olduğunu düşünmediğini ama toprak anlamında, başka bir deyişle söz konusu vatan savunması ise, mutlu ölüm olabileceğini söylemiştir.

Mühendislik öğrencisi N, yaşadığımız vatanın bizim kimliğimizin bir parçası olduğunu ve onu korumanın en önemli görevlerimizden biri olduğunu düşündüğünü dile getirerek, vatan uğruna ölmenin tabii ki en mutlu ölümlerden biri olabileceğini söylemiştir. Yine aynı fikirde olan Sosyoloji bölüm öğrencisi G ise, savaş ortamında, silah arkadaşının canını kurtarmak için, gözünü kırpmadan kendini feda edebileceğini, bunu kahraman olmak için değil, insanlık namına yapılacak bir özveri olarak gördüğünü belirtmiştir. Alınan cevaplar doğrultusunda, “ölüm-toplum-alturizm-mutlu ölüm” arasındaki ilişkinin anlamlı ve birbirine bağlı olduğunu düşündüğünü söyleyen gençlerin bu ilişkiyi kimlik, özellikle millî kimlik üzerinden gördükleri ve inşa ettikleri; vatan ve o vatan uğruna savaşan insanlar için alturist ölümün göze alınabileceği ve sonuç olarak da mutlu bir ölüm olarak kabul edilebileceğini düşündükleri açıkça gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda, Durkheim’in alturist intihara özellikle ordu nezdinde rastlanıldığı, savaşan bir ordunun içinde bulunduğu durum ve inançları doğrultusunda o ordunun askerlerinin alturist intihara doğru yönelebileceği durumunun gençlerin çoğu tarafından da geçerli bir eylem olarak görülebileceği anlaşılmaktadır. Durkheim’in tanımladığı bu alturist ölüm aynı zaman “zorunlu olmayan” bir ölümdür: kişi kendi isteği ile, bir başkasını kurtarmak amacı ile intihar etmeyi tercih etmektedir. Öte yandan, sosyal psikologların alturist davranışı sevgi ile ilişkilendirme durumu da gençlerden alınan cevaplarda kendi göstermektedir. Son olarak, Fransız sosyolog Clavandier’nin güzel/mutlu ölümü sevgi ve sevgi uğruna ölmek olarak tanımlama durumunun geçerliliği gençlerin “vatan sevgisi” inancında da görülmektedir.

Söz konusu araştırmada elde edilen cevapların çoğu, ölüm sosyolojisi literatüründeki bilgileri doğrulamış; ölüm sosyolojisi teorilerinin ölüme yaklaşımları gençlerin cevaplarının çoğunda kendini göstermiş, özellikle Durkheim'ın alturist intihar kavramında değindiği noktalara cevaplarda da rastlanmış ve son olarak Clavandier'nin mutlu ölüme atfettiği sevgi içinde ve sevgi uğruna ölmek olgusuna gençlerde vatan sevgisi üzerinden görüldüğü saptanmıştır.

Alturistik ölümün mutlu bir ölüm olmadığını düşünen ve reddeden gençlerin fikirlerinin bir kez daha bireysellik ve benzer yaklaşımlar üzerinden açıkladıkları görülmektedir. Örneğin, Psikoloji Bölümü öğrencisi Z, alturist ölüme inanmadığını, dolayısıyla bu ölümün mutlu bir ölüm olabileceğini kabul edilemeyeceğini vurgulamıştır. Benzer şekilde, Uluslararası İlişkiler Öğrencisi H ve Sinema, Radyo ve Televizyon bölümü öğrencisi R, ölmenin bireye ait olan bir durum olduğunu düşündüklerini, mutluluğu bir başkası için kendini feda ederek elde edilecek bir duygu olamayacağını ifade etmişlerdir. Soruya bu şekilde yanıt veren ve aynı zamanda kayıtsız kalan deneklerin, mutluluğun sadece güzel anlar yaşayarak elde edilebileceğini, insanların belli ideolojiler ve inançlar üzerinden kendilerini feda ederek hayatlarına son vermelerinin günümüzde bir anlam içermediğini, böyle bir eylemin toplumlarda mutsuzluğa ve depresif birtakım durumlara sebep olabileceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Elde edilen dataların çoğunluğu, çalışmanın hipotezi olan “alturizm ve alturistik ölüm güçlü bir toplumsal entegrasyonun ürünüdür” yaklaşımını doğrular nitelikte olduğunu göstermiş; bu tip bir ölümün milli kimlik üzerinden var olabileceği dikkat çekmiş; aynı zamanda vatan sevgisi uğruna gerçekleşmesi sonucunda mutlu bir ölüm olarak ortaya çıkabileceği görülmüştür. Gençlerin çoğunluğunun alturist ölümü vatan sevgisi üzerinden meşru kıldıkları, ancak vatan uğruna ölmenin doğru, iyi ve mutlu bir ölüm olabileceği gerçeği ifadelerde açıkça gözlemlenmiştir. Alturist ölümü meşru bulmayan deneklerin, herhangi bir ideolojik inanç ya da değer üzerinden bir insanın hayatına son verme eyleminin günümüz yaşam şartlarında bir anlam taşıyamayacağını; kişinin içinde yaşadığı bu zorlu hayatta, kendini var ederek ve ancak kendine değer vererek bir yerlere ulaşabileceği fikrini savundukları dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, deneklerin görüşlerinin, hayat ile ilgili bakış açıları, inandıkları ideolojiler, ilkeler üzerinden şekillendiği söylenilebilir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüz toplumlarında, ölüm sosyolojisi yapmanın bir zorunluk haline geldiği yapılan çalışmaların da ışığında, açıkça görülmektedir. Ölüm bireysel bir gerçek olmanın yanında, toplumsal bir gerçek olma özelliğini de göstermiş; ölüm bir taraftan bireysel nedenler ile anlatılmaya çalışılmış, diğer taraftan ise, toplumsal nedenlere dayandırılmıştır. Teknolojinin gelişmesine ve ideolojilerin doğuşuna bağlı olarak, ölüm farklı şekillere bürünmüş; bir yandan kitlesel ölümler, katliamlar boy göstermiş, diğer yandan ise, egoist ölüm biçimleri, alturist ölümler, kahramanlık ölümleri ortaya çıkmıştır.

Üniversite gençlerinin alturizme ve alturist ölüme bakış açılarının incelendiği, alturist davranışın Durkheim'ın ve Moscovici'nin de çalışmalarında vurguladıkları gibi, sosyal entegrasyonu güçlü toplumlarda cereyan eden bir durum olarak belirlediği gerçeği, bu çalışmada elde edilen verilerde şu şekilde ortaya çıkmaktadır: öncelikle, üniversite gençliğinin, okunulan bölüm fark etmeksizin, toplumsal yapı, toplumsal değerler ve yaşadıkları toplumun kültürel yapısına hâkim oldukları gözlemlenmiştir. Gençlerin hemen hemen hepsinin Türkiye'nin hem sosyal hem siyasal hem de kültürel yapısı ile ilgili fikirlerinin oldukları, Türkiye'yi ve de içinde yaşadıkları toplumu iyi tanıdıkları sorulara verdikleri anlamlı ve içeriği dolu cevaplarda görülmektedir. Bu durum, gençlerin kültürel ve sosyal kapitallerinin zenginliğinden kaynaklı olduğu söylenilebilir. Özellikle İstanbul gibi bir metropolde yetişmiş olmanın, gençlere çok şey kattığını, içinde yaşadıkları toplumu analiz etmeleri ve toplumun özelliklerini kavramaları açısından önem arz ettiği düşünülmektedir. Mühendislik, Tıp okuyan öğrencilerin sosyolojik olaylar ile ilgili fikir yürütecek kadar bilgi sahibi olmaları, günümüz üniversite gençliğinin okuyan, araştıran, yaşadığı toplumda olan bitenleri takip ettiğini göstermekle beraber, gençlik nezdinde bir toplumsal farkındalığın olduğunun da göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

Araştırmada alınan cevaplar, gençlerin büyük bir çoğunluğunun ölüm ve toplum arasında bir ilişki olduğunu düşündüklerini; ölümün hem birleştirici ve dayanışmacı hem de ayrıştırıcı özelliği olduğunu; savaş ve ölüm arasında doğal olarak bir ilişki olduğunu; vatan için ise alturist bir ölümün var olabileceğini ve bu durumun da mutlu bir ölüm olarak adlandırılabilceğini düşündüklerini göstermektedir. Durkheim'ın alturist intihar kavramında öne çıkardığı duygu ve inançların çoğuna

gençlerin söylemlerinde de rastlanılmış; özellikle sosyal psikologların alturist davranış tanımlarında değindikleri sevgi duygusuna, “vatan için ölmek mutlu ölümdür” düşüncesinde karşılaşmış; eğer söz konusu alturist ölüm, vatan ve millet için cereyan ediyorsa, bunun bir tür mutlu ölüm ya da mutlu olarak ölmek olarak tanımlanabileceği ortaya çıkmaktadır. Gençlerin çoğunun vatana bağlılıkları ve sevgileri verilen cevaplarda açıkça kendini göstermiştir. Alturizm ve mutlu ölüm olgusunu vatani kimlik ve aidiyet üzerinden tanımlayan gençler, ölümün bir topluma katabileceği en büyük değerlerden birinin milli dayanışma ve bütünlük olabileceğinin de altını çizmişlerdir.

Bu fikirlere zıt fikirleri olan deneklere de rastlanılmış; özet olarak bu deneklerin çoğunun, ölümün doğal bir son olduğunu gördükleri; ölümün hiçbir şekilde mutlu bir tarafının olamayacağını; vatan için ya da başka bir inanç ya da kişi için kendini feda ederek ölmenin anlamsız bir düşünce ve eylem olabileceğini düşündükleri dikkat çekmiştir. Alturist ölümü doğru bulmayan, hatta anlamsız ve gereksiz olarak niteleyen deneklerin, ölümü özellikle acı ve hüznün üzerinden tanımladıkları; bir insanın kendini herhangi bir insan, bir ilke, bir inanç ya da bir ideoloji uğruna feda etmesinin günümüz toplumsal koşullarında kabul edilemeyecek kadar manasız bir durum olduğunu; ölümün insan üzerinde sadece acı ve keder yarattığını ve hatta bir insanın bir başkası için canını vermesinin toplumda bir buhran yaratabilecek bir durum olabileceği gibi ifadeler kullandıkları görülmüştür. Bu görüşte olan gençlerin, Türk toplumunda var olduğuna inanılan güçlü kolektif kültürel yapısına zıt görüşler geliştirdikleri, yaşamlarını daha bireysel bir perspektifte ele aldıkları ortaya çıkmaktadır.

Görüşme yapılan 25 gençten, 20’si alturizme ve alturistik ölüme olumlu anlamlar yüklerken, geri kalan 5 denek ise, bu tip bir duygunun ve ölüm biçiminin insana zarar verebileceğini ve anlamsız bir eylem olarak cereyan edebileceğini ifade etmişlerdir. Yapılan örneklemede, ölümü bireysellik üzerinden tanımlayan gençlerin, hayata daha “benci” baktıkları, özellikle rekabetin çok yoğun olduğu toplumsal sistemlerde, başarıyı ancak kişinin kendini düşünerek elde edilebilecek bir durum olduğunu vurguladıkları dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, görüşme yapılan gençlerin yaklaşık 3’te 1’inin alturist ölüm ile ilgili çekimser ve olumsuz yaklaşımları, yaşadıkları hayata daha bireysel bir perspektifle bakmalarından kaynaklandığı söylenilebilir. Her ne kadar yöneltilen sorulara gençlerin yanıtları çeşitlilik gösterse de gençlerin toplum, ölüm ve özgecilik ile ilgili fikirlerinin ve yorum yapabilecek kadar bilgilerinin olması araştırmanın verdiği en önemli sonuçlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, 25 kişiden oluşan bir genç kitlenin 3’de 2’sinin vatan ve devleti kurtarmak için kendini feda edebileceğini söylemesi; bir yandan kendilerini vatan ve devlet aidiyeti üzerinden tanımladıklarını gösterirken, diğer yandan ise, yaşadıkları toplumda önem verdikleri en önemli değerlerin arasında vatan ve devlete olan bağlılığın olduğunu da göstermektedir. Bu bağlamda, Türk toplumunun kolektif bilincini koruduğu, toplumsal ve siyasal kurumların bireylerini topluma güçlü bir şekilde entegre edebildiği söylenilebilir. Tabii var olan bu güçlü kolektif yapının yanında, liberal sistemin ve beraberinde küreselleşmenin doğurduğu bireysellik de kendini göstermekte olup, Türk gençlerinin bir kısmında kolektif bilince bağlılığın zayıfladığı, bireysel bilincin hâkim olduğu bir durumun ortaya çıktığı ayrıca gözlemlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Aiken, L.R. (1991). Dying, death, and bereavement, Massachussets: Pepperdine University.
- Akarsu, B. (1975). Felsefe terimleri sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ariès, P. (1975). Essais sur l'histoire de la mort en Occident. [Batı'da ölümün tarihçesi ile ilgili denemeler]. Paris: Le Seuil.
- Ariès, P. (1977). Le temps des gisants. La mort ensauvagée. [Uzanmışların zamanı. Vahşi ölüm]. Paris: Points Le Seuil.
- Ariès, P. (1985a). L'homme devant la mort. [Ölüm önünde insan]. Paris: Points Le Seuil.
- Ariès, P. (1985b). La mort envisagée. [Tahayyül edilmiş ölüm]. Paris: Points Le Seuil.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Barrès, M. (1902). Scènes et doctrine du nationalisme. [Milliyetçilik Sahneleri ve Öğretileri]. Paris : Emile Paul.
- Batson, D.C., and Coke, J.S. (1981). "Empathy: A Source of altruistic motivation for helping?", In Rushton, J.P. and Sorrentino, R.M (Eds.), *Altruism and Helping Behaviour*, New Jersey: Hillsdale, Erlbaum.
- Bauman, Z. (2018). Ölümlülük, ölümsüzlük ve diğer hayat stratejileri. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Basım.
- Burcu, E. ve Akalın. (2008). Ölüm olgusu üzerine sosyolojik tartışmalar, *Türkiyat Araştırmaları*, 8(2), 29-54, <http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/dergi/8Sayi.pdf> (Erişim tarihi: 01.03.2018).
- Comte, A. (2009). Cathéchisme positiviste. [Pozitivist Katedizm]. Paris: Editions du Sandre. (Orijinal baskı, 1852).
- Comte, A. (2015). Pozitif felsefe dersleri ve pozitif anlayış üzerine konuşma. (E. Ataçay, Çev.), Bilgesu Yayıncılık. (Orijinal baskı, 1830).
- Charmaz, K. (1980). The social reality of death: Death in contemporary America. New York: Random House.
- Clark, M.S., Oulette, R., Powel M. C. ve Milberg S. (1987). Recipient's mood, relationship type and helping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 94-103.
- Clavandier, G. (2009). Sociologie de la mort, Vivre et mourir dans la société contemporaine. [Ölüm sosyolojisi, Çağdaş Toplumda Yaşamak ve Ölmek]. Paris: Armand Collin, Collection U.
- Destemberg, A., et Moulet, B. (2007). La mort. Mythes, rites et mémoire, Hypothèses. [Ölüm.Mitler, ayinler ve hafıza]. ,10(1), 81-91.
- Diligent, M.B. (1990). Les approches de la mort. [Ölüme Yaklaşımlar]. *Revue et Congrès*.http://documents.irevues.inist.fr/bitstream/handle/2042/34490/ANM_1989_197.pdf?sequence=1 (Erişim tarihi: 01.04.2019).
- Durkheim, E. (2005). Dini hayatın ilkel biçimleri. (F. Aydın, Çev.), İstanbul: Ataç Yayınları. (Orijinal baskı, 1912).
- Durkheim, E. (2018). İntihar. (Z. İlgelen, Çev.), İstanbul: Pozitif Yayınları. (Orijinal baskı, 1897).
- Enç, M. (1974). Ruhbilim terimleri sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Freud, S. (2018). Savaş ve ölüm üzerine. (E. Yıldırım, Çev.), İstanbul: Roman Yayınları. (Orijinal Baskı, 1915).
- Grix, J. (2010). The Foundations of Research. London: Palgrave Macmillan.
- Hornstein, H.A. (1978). Tension and prosocial behaviour: A Lewinian analysis., In L. Wispe (Ed.), *Altruism, Sympathy and Helping*, New York: Academic Press.

-
- Jankélévitch, V. (2007). La mort. [Ölüm]. In Destemberg, A., et Moulet, B. "La mort: Mythes, rites et mémoire", Hypothèses, 10 (1), 81-91.
- Jones, C. (2004). Huzur içinde yatsın: Ölüme dair her şey. İstanbul: Dharma Yayınları.
- Kastenbaum, R. ve Aisenberg, R. (1976). The Psychology of death. New York: Springer.
- Kearl, M.C. (1989). Endings: A Sociology of death and dying. Oxford: Oxford University Press.
- Morin, E. (1989). L'homme et la mort. [İnsan ve ölüm]. Paris: Points Le Seuil.
- Moscovici, S. (2000). Psychologie sociale des relations à Autrui. [Öteki ile İlişkilerde Sosyal Psikoloji]. Paris : Nathan.
- Mouchet, P. (1968). Démographie. [Demografi]. Paris: Collection Themis, PUF.
- Oğuzkan, F.A. (1974). Eğitim terimleri sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1975). Toplum bilimi terimleri sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sağır, A. (2017). Ölüm sosyolojisi. (2. Baskı), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Schroder, D.A., Penner, L.A., Dovidio, J.F., ve Piliavin, J.A. (1995). The Psychology of helping and altruism: Problems and puzzles. New York: McGraw Hill.
- Sidel, M. (1996). Death, dying and bereavement. Ageing in society an introduction to social gerontology. (Eds.) Bond J., Coleman P., Peace S., London: Sage Pub.
- Singh, A.K. (2015). Social psychology. New Delhi: PHI.
- Thomas, L-V. (1978/1999). Mort et pouvoir, [Ölüm ve Güç]. Paris: Petite Bibliothèque.
- Vernon, G.M. (1970). Sociology of death. New York: University of Utah, The Ronald Press Company.